

datum mendatum audivimus, et neminem adhuc clericorum privatum beneficio, neminem episcoporum suspensum ab officio luximus. At luctu amarissimo dignum quod secutum est. Quod hoc? Impunitas incuriæ soboles, insolentiae mater, radix impudentiae, transgressionum nutrix. Et beatus, si omni satagas cura malorum omnium primam parentem cavere incuriam. Sed ad hoc tu operam dabis. Et tunc leva oculos tuos, et vide si non aequae, ut prius, pelliculla discolor sacrum Ordinem decolorat; si non aequae, ut prius, fissura enormis pene inguina nudat (42). Solent dicere: Num de vestibus cura est Deo et non magis de moribus? At forma hæc vestium, deformitatis mentium et morum indicium est. Quid sibi vult quod clerici aliud esse, aliud videri volunt? Id quidem minus castum, minusque sincerum. Nempe habitu milites, quæstu clericos, actu

entrum exhibent. Nam neque pugnant ut milites neque ut clerici evangelizant. Cujus ordinis sunt? Cum utriusque esse cupiant, utrumque deserunt, utrumque confundunt. *Unusquisque*, inquit, *in suo ordine resurget* (I Cor xv, 23). Isti in quo? An qui sine ordine peccaverunt, sine ordine peribunt? Aut si summe sapiens Deus veraciter creditur, a summo usque deorsum nihil inordinatum relinquere; vereor istos non alibi ordinandos, quam ubi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. O miserandam sponsam, talibus creditam paranympis! qui assignata cultui ejus, proprio retinere quæstui non verentur. Non amici profecto sponsi, sed æmuli sunt. Et de his satis quæ sub te sunt, etsi non ad materiae copiam, quæ est multa nimis; certe ad id quod proposui ego. Visenda jam quæ circa te sunt, sed ad ea ostium nobis quartus liber aperiet.

LIBER QUARTUS.

135 CAPUT PRIMUM.

Tractat de iis quæ circa ipsum sunt.

1. Si mihi plenius innotuisset, amantissime Eugeni, priora qualiter acceptaris, secundum hoc vel fidentius in reliquum processissem, vel cautius, aut certe substituissem omnino. Nunc vero quia ob locorum distantiam id minime datur, non mireris si prodiit exilior sermo anceps, verecunde, fateor, ad medium veniens. Primis itaque considerationis partibus libris prioribus pertractatis, in manibus est de his addere, quæ circa te sunt. Et ipsa quidem sub te, sed quod propiora, eo importuniora tibi. Nempe coram posita incuriam non admittunt, non dissimulationem, non oblivionem. Vehementius urgent, turbulentius irruunt: verendum ne obruant. Circa ejusmodi quam sobria et intenta consideratione opus sit, proprio te experimento edoctum satis non ambigo. Alioquin si non cauta opportunaque inter-

prudens hoc in iis studium probet? Nam una cum statu et vitæ genere mores habitumque mutari par erat; vel certe ita statuere secum, præcipuum hominis Deo sacrati decus et ornamentum esse virtutem, modestiam, pietatem. Sed quia hic fere depravata plurimorum errabat opinio, sanctis et religiosis viris semper curæ fuit, vomitum illam in communem perniciem in dies magis magisque tumescentem acriori stilo pungere. Accesserunt et diversorum Ecclesiæ præsulum, nec non consiliorum decreta, ad reprimendum luxum vestium edita, quæ tamen S. Bernardus non observari dolet ac queritur. Vide infra Tract. de morib. et off. episc. contra luxum vestium in cler., etc., cap. 2.

(42) Sacris decretis severe cavetur, ne clerici vestes ferant virgatas, partitas scacatas. Majores nostri vocabant *fractilatas* vestes et pomposas. Vide Chron. Vuindesheimense lib. II, cap. 47, quæ videntur conciliæ fuisse vestes, latissimis rimis et hiantibus, quales videmus in Gallorum thoracibus æstivo tempore: quibus fiebat, ut seminudi esse viderentur: et, ut cum Petro Chrysologo loquar, *artificiosa nuditate vestiti*, Serm. 122. Id S. Bernardus

veniat consideratio, occupatio continuabitur, et vexationis non erit modus, et sollicitudinis non erit finis. Non tempus vacuum, non liberum cor: plus laboris, et minus utilitatis. Dico autem, instantia illa tua quotidiana, ab urbe, a curia, a domestica ecclesia tua. Hæc, inquam, circa te sunt, clerus et populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialis curæ teneris debitor. Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis iudices; et qui item de domo et mensa tua sunt, capellani, cubicularii, ministri quique diversis deputati officii in obsequium tui. Hi te familiariter visitant, frequentius pulsant, molestiusque sollicitant. Hi sunt qui non verentur suscitare dilectam, et antequam ipsa velit.

CAPUT II,

De cleri et populi Romani moribus agit (43), et de veterum Pastorum cura ac vigilantia.

2. Et primo quidem clerum illum ordinatissimum *fissuram enormem* appellat, quæ pene inguina nudet, eo quod olim non thoraces modo haberent ea ratione fenestratos et hiantes, verum etiam et femoralia late fissa, ut ex antiquis picturis constat. Quare cum clerici extra chorum longiorem vestem possissent, in omnium oculos incurrebat illa amictus turpitudine, quæ modestorum oculos animosque offenderet. Ita fere Cresoll. in Mystag. lib. IV, cap. 13, sect. 5. Ubi etiam addit morbum illum dire in Germania grassatum, sed et a præsulibus magna vigilantia laboratum, ne licentius latiusque serperet. Et quidem deinceps diversos Colonienses Præsules adducit: qui pastoralis cura et censura invalescentem abusum reprimere studuerunt. Tales fuerunt Conradus anno 1260, Walramus anno 1337, Willelmus anno 1353 et 1360, qui inter alia sic ait: *Monemus universos et singulos clericos, ne de cætero vestes partitas virgatas taliatas scacatas etc., aut omnino rubeas, aut omnino virides, aut glaucas, aut botonatas vel nodatas, etc. deferant.* Omitto cæteros.

(43) Vide Baron. ad an. 1144, n. 3, et 1145, n. 3 et 7, et an. 1152, n. 1, 2.

esse decet, ex quo præcipue in omnem Ecclesiam cleri forma processit. Deinde omne quod perperam agitur te præsentem, id tibi turpius. Interest gloriæ Sanctitatis tuæ, ut quos præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis et ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ cæteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti: circumspecti ad esse custodiendos in omni castitate. Quid de populo loquar? Populus Romanus est. Nec brevius potuit, nec expressius tamen aperire de tuis parochianis quod sentio. Quid tam notum sæculis, quam protervia et fastus [*al. cervicositas*] Romanorum? Gens insueta paci, tumultui assueta; gens immitis et intractabilis, usque adhuc, subditi nescia nisi cum non valet resistere. En plaga: tibi incumbit cura hæc, dissimulare non licet. Rides me forsitan, fore incurabilem persuasus. Noli diffidere; curam exegeris, non curationem. Denique audisti: *Curam illius habe* (Luc. x, 35); et non, Cura, vel, Sana illud. Verum dixit quidam:

Non est in medico semper relevetur ut æger
(OVID. I de Ponto, eleg. 10.)

At melius propono de tuis tibi. Paulus loquitur: *Plus omnibus laboravi* (I Cor xv, 10). Non ait, Plus omnibus profui, aut, Plus omnibus fructificavi, verbum insolens religiosissime vitans: alias autem noverat homo 136 quem docuit Deus, quia unusquisque secundum suum laborem accipiet (I Cor. III, 8), non secundum proventum. Et ob hoc in laboribus potius quam in profectibus gloriandum putavit, sicut alibi quoque habes ipsum dicentem: *In laboribus plurimis* (II Cor. xi, 23). Ita, quæso, fac tu quod tuum est: nam Deus quod suum est satis absque tua sollicitudine et anxietate curabit. Planta, riga, fer curam; et tuas explicuisti [*al. explevisti*] partes. Sane incrementum, ubi voluerit, dabit Deus, non tu. Ubi forte noluerit, tibi deperit nihil, dicente Scriptura: *Reddet Deus mercedem laborum sanctorum suorum* (Sap. x, 17). Securus labor, quem nullus valet evacuare defectus. Et hoc dixerim absque præjudicio divinæ potentiae et bonitatis. Scio induratum cor populi hujus: sed potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Quis scit si revertatur et ignoscat, convertat et sanet eos? Sed non est propositi mei dictare Deo quid facere debeat: tibi utinam possim, quæ oportet et prout oportet, suadere.

3. At locus dubius, et scrupulosa incidit disputatio. Nam ubi adoriar dicere quod sentio? Video satis quid imminet. Clamabitur insuetum; nam justum negari non poterit. Ego vero ne insuetum quidem assenserim. Nempe assuetum fuisse scio, ac per hoc in dissuetum potuisse venire: sed non redire in insuetum. An vero assuetum quis neget,

(44) Id est, terræ et cælo, quod mox explicat. Hi motus contigere incertore Arnaldo, qui Romanus auctor fuit, ut Romæ antiquum Reip. statum restituere molirentur, unica Sacrorum cura Pontifici

quod constat non modo aliquando factum, sed aliquando factitatum? Quid illud sit dicam et non proderit. Cur? Quia non placebit satrapis, plus majestati quam veritati faventibus. Fuerunt ante te qui se totos ovibus pascendis exponerent, pastoris opere et nomine gloriantes, nihil sibi reputantes indignum, nisi quod saluti ovium obviare putarent, non quærentes quæ sua sunt, sed impendentes. Impendere curam, impendere substantiam, impendere et se ipsos. Unde unus illorum: *Et ego*, ait, *superimpendar pro animabus vestris* (II Cor. xii, 15). Et tanquam dicerent, Non venimus ministrari, sed ministrare; ponebant, quoties oportuisset, sine sumptu Evangelium. Unus erat de subditis quæstus, una pompa, unaque voluptas, si quo modo eos possent parere Domino plebem perfectam. Id omnimodis sategebant, etiam in multa contritione cordis et corporis, in labore et ærumna, in fame et siti, in frigore et nuditate.

4. Ubi nunc, quæso, consuetudo hæc? Subiit dissimilis valde; longe in aliud mutata sunt studia, et utinam non in pejus. Cura tamen et anxietas, ex æmulatio, et sollicitudo, fateor, perseverant. Translata hæc, non imminuta. Testimonium vobis perhibeo, quod nec substantiæ parcitis, non magis quam ante. Diversa autem locatio dissimilitudinem facit. Magna abusio! pauci ad os legislatoris, ad manus omnes respiciunt. Non immerito tamen. Omne papale negotium illæ [*al. illi*] agunt. Quem dabis mihi de tota maxima urbe, qui te in Papam receperit, pretio seu spe pretii non interveniente? et tunc potissimum volunt dominari, cum professi fuerint servitutem. Fideles se spondent, ut opportunius fidentibus noceant. Ex hoc non erit consilium tibi a quo se arcendos putent, non secretum quo se non ingerant. Si stante pro foribus quoquam illorum, moram vel modicam fecerit ostiarius: ego tunc pro illo esse nolo [*al. noluerim*]. Et nunc experire paucis, noverimne et ego vel aliquatenus mores gentis. Ante omnia sapientes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nesciunt. Hi invisi terræ et cælo: 137 utriusque (44) injecere manus, impii in Deum, temerarii in sancta, seditiosi in invicem, æmuli in vicinos, inhumani in extraneos: quos neminem amantes amat nemo; et cum timeri affectant ab omnibus, omnes timeant necesse est. Hi sunt qui subesse non sustinent, præesse non norunt; superioribus infideles, inferioribus importabiles. Hi inverecundi, ad petendum, ad negandum frontosi (45). Hi importuni ut accipiant, inquieti donec accipiant, ingrati ubi acceperint. Docuerunt linguam suam grandia loqui, cum operentur exigua. Largissimi promissores, et parcissimi exhibitores: blandissimi adulescentes, et mordacissimi detractores: simplicissimi dissimulatores, et malignissimi prodire-

relicta. Hæc fuse in epistola 243, et apud Baronium anno 1152.

(45) Sic in epistola 198, *frontosus ad, verecundiam* n. 1.

tores. Excurrimus usque huc, plenius te atque expressius admonendum putantes horum quæ circa te sunt in hac parte.

5. Jam ad ordinem recurramus. Quale est, quod de spoliis ecclesiarum emuntur [al emunt], qui dicunt tibi, Euge, euge? Pauperum vita in plateis divitum seminatur. Argentum micat in luto: accurritur undique, tollit illud non pauperior, sed fortior, aut qui forte citius præcurrit. A te tamen mos iste vel potius mors ista non ceperit; in te utinam desinat. Sed reliqua prosequamur. Inter hæc tu pastor procedis deauratus, tam multa circumdatus varietate. Oves quid capiunt? Si auderem dicere; dæmonum magis, quam ovium pascua hæc. Scilicet sic factitabat Petrus, sic Paulus ludebat? Vides omnem ecclesiasticum zelum fervere sola pro dignitate tuenda. Honori totum datur, sanctitati nihil, aut parum. Si causa requirente paulo submissius agere, ac socialius te habere tentaveris; Absit? inquit, non decet (46), tempori non congruit, majestati non convenit, quam geras personam attendito. De placito Dei ultima mentio est; pro jactura salutis nulla cunctatio nisi quod sublime est, hoc salutare ducamus; et quod gloriam redolet, id justum. Ita omne humile probro ducitur inter palatinos, ut facilius qui esse, quam qui apparere humilis velit, invenias. Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas. Virum circumspexit et amicum propriæ conscientie calumniantur hypocritam. Porro amatorem quietis, et sibi interdum vacantem, inutilem dicunt.

CAPUT III.

De vestium pompa resecanda, et zelo Pontifici necessario.

6. Quid ergo tu? evigilante adhuc ad istos, qui circumdederunt te laqueis mortis? Quæso, sustine paulisper, et supporta me. Imo da veniam, non tam temere, quam timide hæc loquenti. Emulor te æmulatione bona, et utinam quam vehementi, tam utili. Scio ubi habitas; increduli et subversores sunt tecum. Lupi non oves sunt: talium tamen tu pastor. Utilis

(46) Vide unde corruptela Principum ac Prælatorum: nempe a malis consiliariis et familiaribus. Utpote qui tantum norunt blanda suggerere, ac non nisi placentia loqui. Hinc eleganter Seneca: *Monstrabo tibi, inquit, cujus rei inopia laborent magna fastigia, quid omnia possidentibus desit, scilicet ille qui verum dicat... Non vides quemadmodum illos in præceptis agat extincta libertas, et fides in obsequium servile submissa, dum nemo ex animi sui sententia suadet, dissuadetque, sed adulandi certamen est et unum amicorum omnium officium, una contentio, quis blandissime fellat?* (Lib. vi De benef., cap. 30.) Hinc S. Ambrosius, quamvis Theodosii imperatoris acre ingenium, et vehementem impetum nosset, minus tamen hinc quam a familiarium suorum consiliis metuebat. Ideo imperatori scribens epistolam 28, id ab ipso enixius postulat, ut nemi sui motus, quamvis acres et vividos, sibimet potius, quam aliis regendos committat. *Utinam, inquit, si nemo mitigat, nullus accendat! Libenter cum natura impetum committo tibi: ipse te revocas, et pietatis studio vincis impetum naturæ.* Et recte quidem: quod quamvis a vehementi Principis ingenio non potest non limeri, plus tamen ab improbis familiaribus metuendum

consideratio, qua forte inveneris, quomodo, si fieri possit, convertas eos, ne ipsi subvertant te. Quid diffidimus posse reverti in oves, e quibus verti in lupos potuerunt? Hic, hic, non parco tibi, ut pareat Deus. Pastorem te populo huic certe aut nega, aut exhibe. Non negabis: ne ejus sedem tenes, te neges hæredem. Petrus hic est, qui nescitur processisse aliquando vel gemmis ornatus, vel sericis; non tectus auro, non vectus equo albo (47), nec stipatus milite, nec circumstrepentibus septus ministris. Absque his tamen credidit satis posse impleri salutare mandatum: *Si amas me, pasce oves meas* (Joan. xxi. 15). In his successisti, non Petro, 438 sed Constantino. Consulo toleranda pro tempore, non affectanda pro debito. Ad ea te potius incito, quorum te scio debitorem. Etsi purpuratus (48), etsi deauratus incedens, non est tamen quod horreas operam curamve pastorem, Pastoris hæres: non est quod erubescas Evangelium. Quanquam si volens evangelizes, inter Apostolos quidem etiam gloria est tibi. Evangelizare pascere est. Fac opus evangelistæ, et pastoris opus implesti.

7. Dracones, inquis, me mones pascere, et scorpiones, non oves, Propter hoc, inquam, magis aggredere eos, sed verbo, non ferro. Quid tu denno usurpare gladium tentes, quem semel jussus es reponere in vaginam? Quem tamen qui tuum negat, non satis mihi videtur attendere verbum Domini dicentis sic: *Converte gladium tuum, in vaginam.* Joan.

xviii, 41). Tuus ergo et ipse, tuo forsitan nutu, etsi non tua manu evaginandus. Alioquin si nullo modo ad te pertineret et is, dicentibus Apostolis, *Ecce gladii duo hic; non respondisset Dominus, Satis est* (Luc. xxii, 38); sed, Nimis est. Uterque ergo Ecclesiæ et spiritualis scilicet gladius, et materialis; sed is quidem pro Ecclesia, ille vero et ab Ecclesia exserendus: ille sacerdotis, is militis manu, sed sane ad nutum sacerdotis, et jussum imperatoris (49). Et de hoc alias. Nunc vero arripe, qui tibi ad feriendum creditus est: et vulnera ad salutem, si

esset. Ambrosii voto fidem faciunt, quæ de Theodosii imperio olim florentissimo, leguntur apud Baronium, tom. vi. An. Christi 446. *Ita plane Theodosii imperium pro arbitrio aulicorum, non pro ratione consilii administratum interit tanta moles corrui.* Hoc ergo restat, ut Principes accurate dispiciant, quos in numerum familiarium adlegant. Audiant, imo spectent et sequantur Davidis exemplum. Ecce, dictum et factum ejus egregium et vere regium: *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam: qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum* (Psal. c).

47) Observa morem tunc fuisse, ut Pontifex equo albo veheretur, quod etiam probat Sugerius in libro de Vita Ludovici Grossi, pag. 318.

48) Petrus Damiani Pontifici «rubram cappam» tribuit in lib. i, epistola 20. Adrianus IV, apud Joannem Saresberensem in Polycratici lib. viii, cap. 23 ait, «coronam et phrygium» (quod alio nomine «regium» vocatur) «clara merito videri, quia ignea sunt.» Vide infra n. 5, et lib. ii, n. 18.

49) Idem verbis paulo immutatis de duplici gladio habet in epistola 256. Joannes Saresberiensis in Polycratici lib. iv, cap. 3: «Hunc ergo gladium de

CAPUT IV.

Quales collaterales et coadjutores a Pontifice adhibendi: ubi de virtutibus prælatorum.

9. Veniamus ad collaterales (50) et coadjutores tuos. Hi seduli tibi, hi intimi sunt. Quamobrem si boni sunt, tibi potissimum sunt: si mali, æque plus tibi. Ne te dixeris sanum, dolentem latera: hoc est, ne te dixeris bonum, malis innitentem. Aut si bonus sis, bonitas tui solius quem fructum afferre potest? sicut in superiore libro dixisse me memini (Lib. 3, n. 9). Quid, inquam, emolumenti affert Ecclesiis Dei tua unus hominis 439 justitia, ubi sententia prævalet aliter affectorum? Sed nec tuta tibi tua obsessa malis, non magis quam sanitas vicino serpente. Non est quo te subducas malo intestino. Et e regione, bonum domesticum eo amplius, quo sæpius juvat. Sed sive levent, sive gravent, cui rectius imputandum quam tibi, qui tales aut elegisti, aut admisisti? Non de omnibus dico: nam sunt quos non elegisti, sed ipsi te. At potestatem non habent, nisi quam tu eis aut tribueris, ut permiseris. Ad idem ergo revertimur. Tibi imputa quidquid patieris ab eo qui sine te potest facere nihil. His exceptis, de cætero non inconsiderate, ut vides, eligendi quique seu colligendi sunt in opus ministerii hujus. Tuum est addecumque evocare et adescere tibi, exemplo Moysi, senes (Num. xi, 16,) non juvenes; sed senes non tam ætate quam moribus, quos tu nosti, quia senes populi sunt. An non eligendi de toto orbe, orbem judicaturi? (51) Sane huic negotio non se ingerat rogans.

non omnes, si non vel multos, certe quos possis.

8. Non sum, inquis, melior quam patres mei. Quem illorum domus exasperans, non dico, audivit, sed non irrisit? Ideo tu insiste magis, si forte audiant, et quiescant: insiste et resistentibus. Dicendo hæc, forte nimium dicar. Num nostra illa vox: *Insta opportune, importune?* (II Tim. iv, 2). Hunc, si audes, nimium appellato. Prophetæ præcipitur: *Clama, ne cesses.* Ad quos, nisi ad sceleratos et peccatores? *Annuntia, inquit, populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum* (Isai. lviii, 1). Prudenter adverte et sceleratos perhiberi, et populum Domini. Puta de his idem. Etsi scelerati, etsi iniqui, vide ne audias: *Quod uni ex minimis meis non fecisti, nec mihi fecisti* (Matth. xxv, 45). Fateor populum istum exstitisse usque adhuc dura fronte, et indomito corde; sed utrumne etiam indomabili, nescio unde liquido scire possis. Potest fore, quod needum fuit. Si diffidis tu; sed apud Deum non erit impossibile omne verbum (Luc. i, 37). Si dura fronte sunt, durato et tu e contra tuam. Nil tam durum, quod duriori non cedat. Dominus ad prophetam: *Dedi frontem tuam duriorum frontibus eorum* (Ezech. iii, 8). Unum est quod te absolvit, si egisti cum populo illo, ut possis dicere: *Popule meus, quid tibi debui facere, et non feci? Si sic fecisti, nec proficisti; est demum quod facias, et quod dicas: exi de Hur Chaldæorum, et dicitis, Quia oporteret me et aliis civitatibus evangelizare* (Luc. iv, 43). Puto nec penitebit exsilii, orbe pro urbe commutato.

manu Ecclesiæ accipit princeps, cum ipsa tamen gladium sanguinis non habeat. Habet tamen et istum: sed eo utitur per principis manum. Confer caput 2 libri ad Milites Templi.

Docet S. Bernardus utrumque gladium competere Ecclesiæ, et spiritualem scilicet et materialem. Sed illum ab Ecclesia, hunc pro Ecclesia exserendum; illum sacerdotis manu, hunc ejus nutu, sed manu militis, et ad jussum imperatoris. His verbis utuntur longa serie Politici (ut Sectarios sileam) immo Theologi plures et Canonistæ, qui olim (forte etiam hodie), Imperatoribus et principibus contra Pontificem armatis navarunt operam: et cum alibi ferro decertaretur, illi non minus calamo rem egerunt. Contendunt illi non competere Pontifici gladium materialem, sed ut supremum caput Ecclesiæ, posse Imperatorem, utpote dignius et potentius Ecclesiæ membrum, simili ratione alios Principes, ad hoc requirere, ut arma commodet Ecclesiæ, eamque contra hostes defendat, non vero propria auctoritate posse movere bellum. Et ad hoc nituntur præsentis loco Bernardi, ut qui velit non manu, sed nutu tantum pontificis, jussuque Imperatoris temporalem gladium exseri. Similia proferunt ejusdem verba ex epistola, 256, ad eundem Eugenium: *Exserendus, inquit, nunc uterque gladius, Christo denno patiente, ubi et altera vice passus est. Per quem autem nisi per vos? Petri uterque est, alter suo nutu, alter sua manu, quoties necesse est evaginandus. De quo enim minus videbatur, ad Petrum dictum est: RECONDE GLADIUM TUUM. Suus ergo erat, sed non sua utique manu educendus, etc.* Sed vide Gloss. in cap. *Unam sanctam*, ubi præsens Bernardi locus commode explicatur. Vide etiam epistolam Gregorii IX ex editione Vossii de duplici gladio pontificis, et usu

PATROL. CLXXXII.

utriusque ex professo tractantem. Item Petrum Damiani lib. iv, epist. 6, ubi gladium materialem non videtur permittere Ecclesiæ: sed adnotatione sat proluxa, antidoton auctor nescio quis (forte ipse qui edidit, Constantinus Cajetanus) adhibet. Item lege Baron. an. 1053. Sed videat omnino lector Sixtum Senens. virum doctiss. ex ord. Prædic. lib. vi Biblioth. sanctæ, adnot. 72, ubi proluxe Bernardi verba explicat; eaque a sinistris interpretationibus Calvinii Ferialiorumque vindicat. Sufficiet lectori hæc indicasse nec enim vacat ista nunc proluxius discutere, cum has notas videam præter mentem excrescere.

(50) Joannes Saresberiensis in lib. v. cap. 10, agit de lateribus potestatum, his scilicet qui principibus debent assistere,

(51) De electione cardinalium ultissime hic monet et instruit pontificem, et vult illos, non ex una gente vel natione, sed de toto mundo eligi. Idem statuit concil. Basil., sess. 23, et postremo iisdem verbis Trident. sess. 24, cap. 2, *De reform.* Quos (cardinales) inquit, *sanctiss. Romanus pontifex ex omnibus Christianitatis nationibus, quantum commode fieri poterit, prout idoneos reperit assumet.* Ratio in primis est, quia in cognoscendis causis, et rebus per omnem Ecclesiam emergentibus, statuque omnium gentium explorando necessarium est. Neque enim graviores in gubernatione committuntur errores quam ignorantia status reip. At vix fieri potest ut exteri omnia perspecta habeant, aut ita, ut par est, cordi illis sint, quæ ad alias gentes instruendas, conciliandas, regendasque pertinent. Deinde, quia cum omnium gentium principibus, rebuspub. regibus agendum est, expedit in consilio esse omnium gentium optimates, quorum opera res et negotia feliciter tractentur. Denique, ne in con-

Consilio, non prece agendum est. Sunt quæ necessario a nobis rogantium aut extorquet importunitas, aut necessitas meretur. At istud in his quæ nostra sunt. Ubi autem non licet quod volo facere, quis locus roganti? Nisi forte qui me rogat, hoc rogat, ut quod vult, velle liceat mihi, et non magis ut velim (52). Alius pro alio, alius forte et pro se rogat. Pro quo rogaris, sit suspectus; qui ipse rogat pro se, jam iudicatus est. Nec interest, per se, an per alium quis roget. Clericum curiam frequentantem (53), qui non sit de curia, ad idem noris pertinere ambientium genus. Adulantem, et ad placitum cuiusque loquentem, unum de rogantibus puta, etiamsi nihil rogaverit. Scorpionum non est in facie quod formides: sed pungit a cauda

10. Si ad talium blanditias cor tuum, ut assolet, mollii senseris, memineris scriptum: *Omnis homo primum bonum vinum ponit; cum autem inebriati fuerint, tunc id quod deterius est* (Joan. II, 10). Pari pondere æstimaveris ejus humilitatem qui timet, et ejus qui sperat. Viri callidi et dolosi proprium esse solet tunc prætereundam humilitatem, cum aliquid obtinere voluerit: de qualibus dicit Scriptura: *Est qui se humiliat nequiter, et interiora ejus plena sunt dolo* (Eccli. XIX, 23). De vobis ipsis sume sententiæ hujus evidens ac familiare exemplum. Quantos quos supplices admisisti, postmodum sustinuisti graves, insolentes, contumaces, rebelles? Quod quidem interius malum tegunt principia, posteriora produnt. Verbosulum adolescentem, et studentem eloquentiæ cum sapientiæ sit inanis,

sistorio et iudicio Ecclesiæ, quod par est omnium esse sincerissimum, studia et æmulationes nationum sentiantur, dum natio aliqua se contemptam arbitratur adeoque sibi deesse fautores et patronos queritur. (52) Horstio, *ut non magis velim, sed mendose: et paulo ante, ut quod vult, hoc liceat mihi*, apud Vosium.

(53) Clericos in curiis frequenter merito de ambitu suspectos, adeoque honoribus, quos ambiunt indignos, alii quoque Principes censuerunt. Ita philippus II, rex Hisp. Clericum quemdam designarat episcopum; sed mox ut intellexit eum adesse in curia, revocavit collationem, laceratis quæ jam desuper confectæ erant litteris. Vide Petrum Damiani et Petrum Blesens, adversus clericos curiales. Item cl. Espenceum digress. in Epist. ad Tim. lib. II, cap. 10. Sed hoc magis indignum, et minus ferendum, si qui præules et prælati neglecta residentia, et posthabitis ovibus, hæreant in curiis, præbeant se asseclas regum ac procerum: et qui tales detinent sine causa, vel non remittunt ad suos, forte non erunt minus culpabiles. Hujus rei indignitatem considerans Gentianus Hervetus, scribens in Canon. concil. Chalcedon. ita loquitur: *Miserabile certe, miserabile boni omnes illud Romæ judicant spectaculum, cum catervis cernantur episcoporum, qui malunt assectando Cardinales, se eorum servitio mancipare, quam in sua paræcia suum obeundo munus Christo servire. Quos certe (durior sententia) si summus pontifex flagellis, non ex Ecclesia, sed ab urbe Roma ad Ecclesiam suam expelleret, si mihi vicarii Christi officio rite fungi videretur.* Ita ille.

(54) Non nisi dignos assumi jubet: at digni solum qui fugiunt. Nam cur plurimi tam avidè honores desiderant? nempe quia onera non considerant.

non aliud quam justitiæ hostem reputes. Pro hujusmodi falsis fratribus dicit tibi Magister: *Manus cito nemini imposueris* (I Tim. V, 22).

11. Excluse itaque universo hoc pestilenti genere hominum, curæ tibi maxime sit introducere tales, quos postmodum introduxisse non poeniteat. Turpe est tibi sæpius retractare quod feceris, et iudicium tuum frequenter periclitari non decet. Diligenter proinde omne quod faciendum erit, tracta apud te, et cum his qui te diligunt. Tracta ante factum, quia post factum sera retractatio est. Sapientis consilium est: *Omnia fac cum consilio, et post factum non poenitebis* (Eccli. XXXII, 24). Et hoc tibi persuade, qui admittendi sunt, difficile in curia posse probari: et ideo, si fieri potest, viros probatos oportere deligi, non probandos. Nos in monasteriis omnes recipimus spe meliorandi: at curia bonos facilius recipere, quam facere consuevit. Quod si plures in ea defecisse bonos, quam malos profecisse probavimus, quærendi sane quibus nec defectus timeatur, nec profectus optetur, utpote jam perfectis.

12. Itaque non volentes, neque currentes assumo (54), sed cunctantes, sed renuentes: etiam cogit illos, et **110** compelle intrare. In talibus, ut opinor, requiescet spiritus tuus, qui non sint attrite frontis, sed verecundi, sed timorati: qui præter Deum tantum timeant nihil, nihil sperent nisi a Deo. Qui adventantium non manus attendant, sed necessitates. Qui stent viriliter pro afflictis, et iudicent in æquitate pro mansuetis terræ. Qui sint compositi ad

Meditantibus quidem honores blandiuntur: at pensantibus onera, honori sunt atque formidat. Jam quis credat illos rite functuros obtentis honoribus, qui nequidem eorum onera vel officia norunt, aut curant? At in sanctis viris semper observatum, invitos et coactos ad honores et dignitates pervenisse. Et tamen quo ægrius susceperunt impositas dignitates, eo dignius fideliusque gesserunt. Nimirum qui honorem fugiunt, non blandientem foris speciem, sed latentem intus aculeum respiciunt, hunc terribili abstinent, et fugiunt. Cum vero, etsi reluctantes, fugere nequeunt, quia se divini providentiæ et superiorum obedientiæ subjiciant, et humeros sarcinæ submittant; necessitas illis virtutis, laborisque fit calcar et stimulus: dum hoc sibi incumbere sentiunt, ut omnibus modis contentur se suscepto muneri præstare pares. Ita mox mittunt manum ad fortia, ad laborem se vocatos agnoscunt: ideoque non libet otiosi aut deliciari, sed curant sic præesse ut prosint, et de commisso sibi talento quandoque respondere possint. Talis erat Heliodorus, quem Hieronymus sacerdotium recusantem commendat, *Merebatur, inquit, negando, quod esse volebat; eoque dignior erat, quo se clamabat indignum. Talis quoque Papa Cornelius, quem laudat Cyprianus, non, ut quidam, vim fecisse, ut episcopus fieret; sed vim passum, ut episcopatum acceptaret.* Epist. 52. Saluberrime ergo sanxit Leo imperator sub annum Dom. 469, l. 31. c. De episc. et cler. Non pretio, sed precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut queratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. De cæteris qualitatibus eligendorum cardinalium vide concil. La-

mores, probati ad sanctimoniam, parati ad obedientiam, mansueti ad patientiam, subjecti ad disciplinam, rigidi ad censuram, catholici ad fidem, fideles ad dispensationem, concordés ad pacem, conformes ad unitatem. Qui sint in iudicio recti, in consilio providi, in jubendo discreti, in disponendo industrii, in agendo strenui, in loquendo modesti, in adversitate securi, in prosperitate devoti, in zelo sobrii, in misericordia non remissi, in otio non otiosi, in hospitio non dissoluti, in convivio non effusi, in cura rei familiaris non anxii, alienæ non cupidi, suæ non prodigi, ubique et in omnibus circumspecti. Qui legatione pro Christo fungi, quoties opus erit, nec jussi renuant, nec non jussi affectent. Qui quod verecunde excusant, obstinatius non recusent. Qui missi, post aurum non eant, sed Christum sequantur: qui quæstum legationem non æstimant, nec requirant datum, sed fructum. Qui regibus Joannem exhibeant, Ægyptiis Moysen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris, Elisæum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiantibus Christum. Qui vulgus non spernant, sed doceant: divites non palpent, sed terreant: pauperes non gravent, sed foveant: minas principum non paveant, sed contemnant. Qui non cum turba intrent, nec cum ira exeant: qui ecclesias non spolient, sed emendent. Qui marsupia non exhauriant, sed corda reficiant et crimina corrigant; fama provideant suæ, nec invideant alienæ. Qui orandi studium gerant, et usum habeant, ac de omni re orationi plus fidant, quam suæ industriæ vel labori. Quorum ingressus pacificus, molestus (55)

teran. sub Leone X, sess. 9, *De reform. cur...* Item c. Bone, de postulat. Præla. c. *Exsecrabilis*, ext. de præb. Anton. Flor. 3, p. summ. Tit. 21, cap. 2. § 2. Hieron. Platum lib. singulari de statu cardin. cuius doctrina cæteris quoque prælati et ecclesiasticis viris facili accommodari potest.

(55) Sic mss. perique. Quidam habent cum editis non molestus. Sed alteram lectionem præferimus, id est quorum exitus tristitiam affert. Apud Vossium una lectio modestus.

(56) Vide, notas ad epist. 271., concil. Trident. sess. 25, cap. 1., *De Reformat.*, ubi verba Bernardi pulchre confirmat Canones Apost. can. 39. et can. 75. Concil. Antioch. c. 25. et Carthag. IV, cap. 15 et 31; Matiscen. cap. 13; Hisp. I, cap. 1. Videat, si cui libeat Cornel. in Ezech. XLIV, ubi occasione præcepti divini quo pontifex prohibetur lugere super ortu, ne quidem patre et matre, hæc habet: *Hæc sacerdotes Veteris Testamenti, conjugii, filiis familiae illigati: quid jam faciant sacerdotes et episcopi Novi Testamenti, quos Deus cælibes et illiberos esse voluit, ut a curis terrenis ad caelestia mentem transferrent, eam que totam in Deo, bonisque æternis defigerent? Quare sapienter monet S. Basil. in Constit. monast. cap. 23; Sciens itaque intolerabile detrimentum hujus erga cognatos affectus, fugiamus illorum curam tanquam diabolicam ad nos impugnantem armaturam. Sed ecce, inquit doctor sapiens, hisce Satan invisens insidias ex latere ponit, dum cognatos pro filiis substituit, eosque curandos, et ex imo sensim ad summos opum et dignatum gradus provehendo esse suggerit in illis extollendam et perpetuandam esse familiam, in illis conservandam et celebrandam apud posteros nomen; ita nimirum.*

exitus sit: quorum sermo aedificatio, quorum vita justitia, quorum præsentia gratia, quorum memoria in benedictione. Qui se amabiles præbeant, non verbo, sed opere: reverendos exhibeant, sed actu, non fastu. Qui humiles cum humilibus, et cum innocentibus innocentes; duos dure redarguant, malignantes coerceant, reddant retributionem superbis. Qui non de dote viduæ, (56) et patrimonio Crucifixi se vel suos ditare festinent, gratis dantes quod gratis acceperunt, gratis facientes iudicium injuriam patientibus, vindictam in nationibus, increpationes in populis. Qui de tuo denique spiritu, illorum instar septuaginta Moysi, acceperunt cernantur (Num. XI, 16, 17), per quem sive absentes, sive præsentés contendat placere tibi, placere Deo. Qui ad te redeant fatigati quidem, sed non suffarcinati: simul et gloriantes, non quod curiosa seu pretiosa quæque terrarum autulerint, sed quod reliquerint pacem regnis, legem barbaris, quietem monasteriis, ecclesiis ordinem, clericis disciplinam, Deo populum acceptabilem, sectatorem honorum operum.

CAPUT V.

Exemplis commendatur abstinentia munerum; et arrogantia ministrorum Papæ perstringitur.

13. Dignum reor ad medium venire factum dulcis memoriæ Martini nostri (57). Nosti hoc; sed an memineris, ignoro. Is cardinalis presbyter, functus **111** aliquando legatione in Dacia (58), tam pauper remeavit, ut pene expensis et equis deficientibus, vix perveniret Florentiam. Ibi episcopus loci donavit ei equum, quo Pisas usque, ubi eramus tunc, pervectus est. Postridie, credo, secutus episcopus,

Cum Factor rerum privaret semine clerum; Ad Satanæ votum successit turba nepotum.

Hæc est fraus, hic laqueus diaboli, hæc petra scandali inquam non pauci alias boni impingunt, ut ab hoc cognatorum affectu se vinci et vinciri sinant, isque opes et status jugi cura et studio sine fine accumulunt, etiam e bonis Ecclesiæ, cum animæ et salutis suæ suorumque gravi periculo. Gliscit enim, serpit et crescit hæc cupiditas instar ignis latentis, quo magis illi indulgetur, tandemque fit insaturabilis, et in immane evadit incendium. Ita sacerdotes, qui caelestes esse debebant, fiunt terreni, et summi fiunt imi: ita quos animo ex alto omnia humana despiciere, illisque altiores esse aliosque idipsum docere oportebat, ad ea conversi prolabantur mentemque sublimem ad infima hæc deprimentur.

O curvæ in terras animæ, et caelestium inanes! Quam hi a Christi et priscorum Patrum virtute degenerant! Vide hæc, et in similem sententiam plura apud Cornel. a Lapide in cap. 44. Ezech. V, 25.

(57) Is presbyter cardinalis ab Innocentio creatus anno 1130. Nostrum vocat Bernardus, non quod Claræ-Vallensis fuerit, (neque enim inter prælatos inde assumptos ab Ernaldo numeratur in lib. II Vitæ num. 8), sed sive quod peculiaris Bernardi amicus fuerit, sive quod Gallus, seu quod ejusdem, id est Cisterciensis, instituti. Quod tamen Manricus asserere non audeat. Anno 1132. Hæc Martini in Daciam legatio ponitur. Hoc factum ex Bernardo Johannes Saresberiensis laudat Polycratici lib. V, cap. 15 uti et sequens Gaufridi Carnotensis. Alia exempla ibidem cap. 16.

(58) Ita constanter editi et scripti; Dacia legit Manricus.